

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Narratologie en de klassieken

Gebruik, groei, grenzen

de Jong, I.J.F.

Publication date

2017

Document Version

Final published version

Published in

Lampas

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

de Jong, I. J. F. (2017). Narratologie en de klassieken: *Gebruik, groei, grenzen*. *Lampas*, 50(3), 256-270.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

50e jaargang nummer 3

september 2017

Lampas revisited

Een halve eeuw klassieke vernieuwing

LAMPAS

tijdschrift voor classici

LAMPAS

Tijdschrift voor classici
Jaargang 50 nummer 3, september 2017

Redactie

dr. Rutger Allan (Grieks, Vrije Universiteit Amsterdam), dr. Bert van den Berg (Antieke Filosofie, Universiteit Leiden), dr. Jan Willem Drijvers (Oude Geschiedenis, Rijksuniversiteit Groningen), drs. Aniek van den Eersten (redactie-secretaris; Universiteit van Amsterdam), dr. Mark Heerink (Latijn, Universiteit van Amsterdam en Vrije Universiteit Amsterdam), dr. Hugo Koning (Klassieke Talen, Stanislascollege Delft), drs. Suzanne Luger (Klassieke Talen, St. Ignatius-gymnasium Amsterdam, ILO/POWL, Universiteit van Amsterdam), dr. Stephan Mols (Klassieke Archeologie, Radboud Universiteit Nijmegen), drs. Kokkie van Oeveren (Klassieke Talen, St. Ignatius-gymnasium Amsterdam, Vrije Universiteit Amsterdam, VCN), dr. Remco Regtuit (Grieks, Rijksuniversiteit Groningen), dr. Rodie Risselada (voorzitter; Latijn, Universiteit van Amsterdam), dr. Rolf Strootman (Oude Geschiedenis, Universiteit Utrecht).

Redactieadres

Redactiesecretariaat Lampas / Aniek van den Eersten
Universiteit van Amsterdam – Opleiding GLTC
Turfdraagsterpad 9, 1012 XT Amsterdam
e-mail: lampas@verloren.nl
websiteadres: lampas.verloren.nl

Voor reacties op of ideeën over de inhoud van *Lampas*: lampas@verloren.nl

Uitgever, administratie en abonnementen

Uitgeverij Verloren BV
Torenlaan 25, 1211 JA Hilversum
telefoon 035-6859856
e-mail: bestel@verloren.nl
websiteadres: www.verloren.nl

Lampas verschijnt vier keer per jaar.

Prijzen voor 2017: Jaarabonnement € 42,-; Studentenabonnement € 25,- (stuur a.u.b. een kopie van de collegekaart naar de uitgever); Abonnement voor instellingen en bibliotheken € 56,-; Losse nummers € 15,-

Betaling gaarne binnen 30 dagen na toezending van een rekening door de uitgever. Abonnementen worden aangegaan voor een jaargang en automatisch verlengd, tenzij bij opgave uitdrukkelijk anders wordt aangegeven. Opzegging dient te geschieden bij de uitgever vóór ingang van de nieuwe jaargang, dus vóór 1 januari van het nieuwe jaar.

Op het omslag: Januskop, Vaticaanse Museum, Rome. Bron: WikiCommons.

ISSN 0165-8204 ISBN 978-90-8704-692-7

Narratologie en de klassieken

Gebruik, groei, grenzen

IRENE J.F. DE JONG

1 Inleiding

Het jaar 1968 zal bij de meesten van ons vooral de associatie met de studentenprotesten in Parijs oproepen, maar voor classicisten is het ook en vooral het jaar van de oprichting van het tijdschrift *Lampas*, in directe reactie op de invoering van de Mammoetwet. Het voorwoord van de redactie bij het eerste *Lampas*-nummer is van een bewonderenswaardig zakelijke strijdlust die ook nu nog, bij het verschijnen van het rapport 'Onderwijs 2032', niets aan relevantie heeft ingeboet: de Nederlands classicisten zullen de weg moeten bewandelen die 'via een heroriëntatie en reorganisatie [kan] leiden naar een type klassieke vorming, dat waarschijnlijk vrij aanzienlijk zal afwijken van het huidige, maar dat zeer waardevol kan blijken voor de toekomstige maatschappij.'

Een van de door de redactie toen voorgestelde heroriëntaties betreft het slechten van de grenzen tussen 'het vertrouwde vakgebied en andere disciplines': '[m]oderne taalkundige en literatuurwetenschappelijke inzichten zullen aan het antieke materiaal worden getoetst en daarop zo mogelijk worden toegepast. [...] Door buitenstaanders wordt aan de classicus wel eens een neiging tot isolement verweten. Wij zijn van mening dat dit verwijt in vele opzichten niet geheel onverdiend is, en onder de huidige omstandigheden zelfs een gevaar inhoudt. In elk geval kan zulk een isolement in een tijd, waarin op aangrenzende wetenschapsgebieden spectaculaire vorderingen worden gemaakt, steriliserend werken.'

De redactie schrijft het verwijt van de neiging tot isolement aan 'buitenstaanders' toe, maar feitelijk was, in datzelfde magische jaar 1968, ook door een vakgenoot de noodklok geluid. In zijn inaugurele rede als hoogleraar Latijn en Vergelijkende Literatuurwetenschap in Konstanz betoogde Manfred Fuhrmann dat de klassieke wetenschap leed aan een *Modernitätsdefizit*, ontstaan doordat ze zich te veel afgegrensd had van de moderne filologieën.¹ Fuhrmann was een goede bekende van Anton Leeman, hoogleraar Latijn aan de Universiteit van Amsterdam en een van de oprichters van *Lampas*, en het lijkt me zeer aannemelijk dat zijn gedachtengoed in het voorwoord gerecipieerd is.

1 Fuhrmann (1969).

Van de twee genoemde moderne theorieën hebben Nederlandse classici aanvankelijk vooral de taalkunde ter hand genomen, met als gevolg een spectaculaire en internationaal alom bewonderde bloei van de op moderne leest geschoeide Griekse en Latijnse taalkunde, waarvan de vruchten ook regelmatig in *Lampas* aan een groter publiek werden (en worden) voorgesteld.² Het voortouw voor de invoering van de moderne letterkunde werd heel duidelijk in Amerika genomen, waar in het eerste nummer van het tijdschrift *Arethusa*, gepubliceerd in 1968 (!), Charles Segal in zijn bijdrage ‘Ancient Texts and Modern Literary Criticism’ een vlamme oproep deed om meer gebruik te maken van de algemene literatuurwetenschap. De Amerikaanse pioniers waren helaas niet altijd van het degelijke soort en dat heeft de acceptatie van de algemene literatuurwetenschap door de Nederlandse en Duitse, laat staan de per definitie theorie-vijandige Engelse classici niet bevorderd. (De grote Homerist Jasper Griffin vertrouwde mijn leermeester Jan Maarten Bremer in de jaren negentig van de vorige eeuw nog toe dat de interpretatie van antieke teksten toch vooral een kwestie van *erudition and good taste* was.)

Toch is de algemene literatuurwetenschap uiteindelijk de klassieke wetenschap binnengesijpeld, en voor een voortreffelijk overzicht van dit proces (en de resultaten ervan) kan ik een ieder het boek van Thomas Schmitz, *Moderne Literaturtheorie und antieke Texte. Eine Einführung*, aanraden, waarvan ook een Engelse vertaling beschikbaar is. Hij merkt daar op dat van de vele literaire theorieën vooral de narratologie of verteltheorie zeer vruchtbaar is gebleken omdat het zo’n concreet en praktisch instrumentarium biedt. Als men even de koudwatervrees voor jargon overwint, munten de meeste termen uit in helderheid, niet in de laatste plaats omdat een van de vaders van de narratologie, Gérard Genette, zijn neologismen vaak entte op bestaande antieke retorische termen: van prolepsis (dat al in de scholia voorkomt) vormt hij bijvoorbeeld analepsis. Het is deze terminologische helderheid die classici, toch al gewend aan het zeer uitgebreide en jargonrijke systeem van de antieke retorica, over de streep lijkt te hebben getrokken. Veel concepten en termen van de scholia blijken zelfs moderne narratologische inzichten te anticiperen, zoals René Nünlist in zijn *The Ancient Critic at Work* (2009) heeft laten zien. Zelf denk ik graag over de narratoloog als ‘de tegenvoeter’ van de retor: waar de laatste zijn leerlingen leert hoe je de stof voor je redevoering verzamelt, ordent, en presenteert (*inventio, dispositio, elocutio*), gaat de narratoloog precies omgekeerd te werk: zij begint bij de *text* en distilleert daaruit de *story*, de gekleurde visie op en temporeel door elkaar geschudde versie van de gebeurtenissen van de *fabula*.

In mijn bijdrage wil ik de mogelijkheden die de narratologie ons classici biedt kort schetsen. Ik begin met gewone voorbeelden van narratologische *close reading* van narratieve teksten (paragraaf 2: gebruik), laat dan zien hoe de

2 Zie ook de bijdrage over taalkunde van Allan en Risselada elders in dit *Lampas*-nummer.

narratologie haar vleugels heeft uitgeslagen naar andere genres, disciplines, en vormen van wetenschappelijk discours (paragraaf 3: groei), en eindig met ontwikkelingen waar naar mijn smaak de narratologie slachtoffer wordt van haar eigen succes (paragraaf 4: grenzen). Wat ik *niet* zal doen is het geven van een systematische inleiding in de terminologie van de narratologie. Hiervoor verwijs ik lezers naar mijn recent verschenen *Narratology and Classics. A Practical Guide*, waar in vier hoofdstukken de belangrijkste termen (verteller en zijn *narratee*, focalisatie, tijd en ruimte) uitgelegd en ruim van voorbeelden (uit de Griekse en Latijnse literatuur en uit moderne romans) voorzien worden. Een bijzonder handige *Fundgrube* die ik ook warm kan aanbevelen is de *Living Handbook of Narratology* dat gratis te raadplegen is (gewoon titel intypen in Google) en waarin in zeer overzichtelijke (en telkens bijgewerkte) lemmata belangrijke termen en concepten beschreven worden, inclusief rijke bibliografieën.

2 Gebruik

Het lag voor de hand dat de eerste schreden van classici op het terrein van de toepassing van de narratologie in de richting zouden gaan van epos of roman, de antieke narratieve genres *par excellence*. En inderdaad richtten de met recht als de Nederlandse pioniers van de narratologie te beschouwen Piet Schrijvers en Rudi van der Paardt in de zeventiger jaren van de vorige eeuw zich op de *Aeneis* (het artikel verscheen in *Lampas!*) en Apuleius.³ Een van Schrijvers' voorbeelden betreft:

Nu maken de Trojanen waarlijk haast: de hele kuststrook ligt vol met hoge schepen, hun geteerde kiel omspoeld door water; uit het bos haalt men de riemen, onbewerkte loofzware takken nog. Ze zwoegen hard voor hun vertrek. En zie dan hoe ze gaan en overal de stad uitstromen: ze zijn als mieren [...]
Dido, hoe was het jou te moede, toen je hen zag gaan?
Hoe klonk je klaagstem, toen je hoog vanuit je venster uitkeek naar 't strand, waar alles gonsde? Toen je merkte dat de zee daar, voor je ogen was vervuld met louter mensenkreten?
(Vergilius, *Aeneis* 4.397-407)⁴

Schrijvers schrijft: 'het panoramisch tableau dat de verteller geeft van de bedrijvigheid van de vertrekkende Trojanen blijkt tegelijkertijd de panoramatische (*sic*) visie van Dido te zijn, die van de top van het paleis de kust overziet.' Dit is een vruchtbaar uitgangspunt voor verdere analyse van deze intrigeren-

3 Schrijvers (1971) en Van der Paardt (1978).

4 Vertaling van D'Hane-Scheltema (2000).

de passage, waar de mieren meesterlijk uiting geven aan Dido's perspectief. De commentator Austin had tot dan toe alleen oog gehad voor *cernas*, 'en zie dan hoe...' ('the vivid present puts the distant scene actually before the reader's eyes as it happens') maar niet voor Dido's perspectief (hij komt niet verder dan 'The apostrophe is effective, but it is partly due to Virgil's wish to avoid inflecting Dido's name').⁵ De passage vertoont een uiterst effectvolle combinatie van drie perspectieven of focalisaties: de neutraal-beschrijvende van de verteller, de instemmende van de narratee (die blij is dat Aeneas zijn missie om naar Italië te gaan weer voortzet en dus de ijver van 'de mieren'/Trojanen waardeert), en de hartverscheurende van Dido voor wie de koortsachtige activiteit van 'de mieren' juist het begin van haar einde is.

Ongeveer een decennium na deze eerste voorzichtige verkenningen verschijnen dan vrij snel op elkaar op verschillende plaatsen in de wereld (Californië, Pisa en Amsterdam) de eerste uitgewerkte narratologische studies door classici, over Apuleius (Jack Winkler in 1985), Apollonius Rhodius' *Argonautica* (Massimo Fusillo in 1985) en Homerus (Scott Richardson in 1990 en mijn eigen dissertatie uit 1987).

Hoe is deze plotselinge hausse te verklaren? De vier auteurs verwijzen niet naar elkaar, zijn niet door elkaar beïnvloed en lijken allemaal op hetzelfde moment hetzelfde narratologische wiel uit te vinden.⁶ Wat, denk ik, een belangrijke factor is geweest, is de verzelfstandiging van de narratologie binnen de algemene literatuurwetenschap. Schrijvers baseert zich bijvoorbeeld in het bovengenoemde *Lampas*-artikel over Vergilius uit 1971 nog voornamelijk op algemene literatuurstudies zoals die van Frank Maatje uit 1970.⁷ Maar juist in die tijd hadden Franse structuralisten, geïnspireerd door Roland Barthes' programmatische 'Introduction à l'analyse structurale des récits' uit 1966,⁸ zich massaal op het verhaal gestort en verschijnt in korte tijd een serie analysemodellen om dit type tekst mee te lijf te gaan, waarvan het meest invloedrijke Genette's *Discours du récit* uit 1972 zal worden, vooral na de vertaling ervan in het Engels in 1980 (*Narrative Discourse. An essay in method*).

Winkler, Fusillo en Richardson verwijzen alle drie naar Genette als inspiratiebron in hun voorwoord. Bij mijzelf verliep de kennismaking met Genette getrap, en het is bij wijze van persoonlijke noot misschien wel aardig te vermelden hoe dat gebeurd is, een proces waarbij $\tau\acute{\upsilon}\chi\eta$, geheel in de sfeer van de antieke roman, een grote rol speelde. Jan Maarten Bremer, hoogleraar Grieks aan de Universiteit van Amsterdam, die (*toevallig net*) door Mieke Bal gevraagd was een passage uit Aristoteles' *Poetica* te vertalen, suggereerde mij om een promotieproject over een narratologische benadering van de *Ilias* te

5 Austin (1955: *ad loc.*).

6 Alleen Richardson geeft in zijn inleiding aan dat hij college bij Jack Winkler heeft gevolgd.

7 Daarnaast soms verwijzingen naar de narratologische studies van Booth (1961) en Stanzel (1955). Stanzels model is later uitgewerkt in Stanzel (1979).

8 Barthes (1966).

ontwerpen en daarbij haar model, dat een uitbreiding en op sommige punten aanpassing van het model van Genette is, te gebruiken.⁹ Ik was op dat moment (*toevallig net*) lerares op het Utrechts Gymnasium, de stad waar Mieke Bal woonde, en dat maakte het wel heel voor de hand liggend om eens bij haar op de thee te gaan en de mogelijkheden van een dergelijke studie te bespreken. De rest is geschiedenis, en ik ben nog altijd zeer dankbaar voor dit moment van spontane interdisciplinariteit, dat mij een instrument in handen heeft gegeven om teksten die al heel vaak bestudeerd zijn toch weer met nieuwe ogen te bekijken.

Laten we eens wat voorbeelden bekijken van dat soort nieuwe observaties.

Haar [Medea's] ogen zagen telkens, telkens weer hetzelfde:
hoe Jason zelf was, hoe zijn kleding, hoe hij sprak,
hoe hij daar zat en hoe hij naar de deur kwam lopen.
Geen andere man was zoals hij, dacht zij verbijsterd,
en in haar oren klonk nog zijn stem, zijn woorden,
zo zoet als honing.

(Apollonius Rhodius, *Argonautica* 3.453-458)¹⁰

De verteller geeft hier Medea's hevig verliefde focalisatie van Jason weer en laat ons delen in haar opwinding door de korte staccato zinnnetjes.¹¹

Zo met die woorden snelde de stralende Hektor de poort uit,
en met hem liep zijn broer Alexandros; [...]
Zoals de godheid aan mannen op zee, die daar vurig op hopen,
wind zendt, wanneer zij met moeite de gladde riemen hanterend,
voortroeien over de zee en vermoeidheid hun leden verlamd heeft,
zo werd de hoop der Trojanen vervuld, toen zij beiden [Hector en Paris] verschenen.
(Homerus, *Ilias* 7.1-7)¹²

In deze vergelijking switcht de verteller van Hector en Paris, die vol nieuwe energie Troje verlaten en naar het slagveld terugkeren, naar de Trojanen, en maakt door het beeld van de vermoeide zeelieden duidelijk hoe zij tijdens de afwezigheid van hun aanvoerders hebben gezwoegd. Maar tegelijk wordt gesuggereerd hoe ze hun aanvoerders, en natuurlijk vooral Hector bijna als goden zien die hen redding gaan brengen. Met andere woorden, de vergelijking is een belangrijk instrument om het perspectief van de Trojanen in het verhaal te incorporeren.¹³ De winst van een dergelijke narratologische lezing wordt duidelijk na lezing van wat een eerdere interpretator, Hermann Fränkel, over de passage geschreven had: 'Hier ist der Kampf ins Stocken geraten: Windstil-

9 Zie Bal ([1985] 1997).

10 Vertaling van Kassies (1996).

11 Analyse in Fusillo (1985: 351-352).

12 Vertaling van De Roy van Zuydewijn (1980).

13 Analyse in De Jong ([1987] 2004: 128-129).

le, nun treten Hektor und Paris in ihn ein und bringen ihn frisch und fördernd in Gang wie [...] nun, wir brauchen das Gl. nicht weiter zu umschreiben, so kräftig, klar und ansprechend erklärt es sich selbst.¹⁴

Toen nam de zanger de citer en zong van de liefde van Ares en de met sierlijke hoofdband getooide godin Afrodite: hoe zij elkaar in 't geheim, in het huis van Hefaistos omhelsden; hoe hij haar onder geschenken bedolven en heerser Hefaistos' bed had bezoedeld. Maar Helios, die hun geliefkoos gezien had, was naar Hefaistos gegaan, om hem gauw op de hoogte te stellen. Toen nu de god het zijn hart schokkend nieuws had vernomen, liep hij, broedend op wraak, meteen naar zijn werkplaats en zette op de fundering het aambeeld en smeedde een even onwrikbaar als onverbrekelijk net (Homerus, *Odyssee* 8.266-265)¹⁵

Wonden oudere commentatoren zich nog op over het vermeende amorele karakter van het lied van het overspel van Ares en Afrodite, verdedigde Stanford het, enigszins intuïtief, als een 'amusing interlude, skilfully constructed and elegantly written [*sic*], very apt for a performance among the pleasure-loving Phaeacians',¹⁶ daar wijst de narratoloog Richardson op het effect van het opgeven van de indirecte rede constructie ('hoe zij elkaar omhelsden', 'hoe [...] had bezoedeld') vanaf 'Maar Helios was naar Hefaistos gegaan'. Hierdoor is het niet meer duidelijk wie we horen, de zanger Demodocus of Homerus zelf. Hun stemmen vermengen zich en Homerus maakt daardoor eens te meer duidelijk dat de 'goddelijke' (8.43) zanger in het verhaal, 'door de muze geliefd' (8.63) en onderwezen door de muze of Apollo zelf (8.488), bedoeld is als een indirect, evident geflatteerd, portret van zichzelf.¹⁷

Na deze eerste grootschalige toepassingen van de narratologie gaat het hard en het zou te ver voeren om hier een opsomming te geven van alle publicaties op dit terrein.¹⁸ Wat natuurlijk heel belangrijk is geweest voor de verspreiding van het narratologische gedachtengoed is de absorptie in commentaren. Hier mag op de eerste plaats de reeks *Groningen Commentaries on Apuleius* genoemd worden, waarvan het eerste deel in 1977 verscheen, en bij de totstandkoming waarvan een van de Nederlandse narratologie-pioniers, Rudi van der Paardt, een belangrijke rol speelde. Vanaf de delen vijf en zes, van Maaik Zimmerman en Danielle van Mal-Maeder respectievelijk, doet de narratologie zijn intrede, zowel in de inleidingen als in het commentaar zelf.¹⁹ Zelf heb ik

14 Fränkel ([1921] 1977: 31).

15 Vertaling van De Roy van Zuydewijn (1992).

16 Stanford (1959: ad 8.266ff.).

17 Analyse in Richardson (1990: 86-87). Latere studies hebben ook de functie van het Lied van Ares en Afrodite binnen de *Odyssee* aangetoond: het is niet zomaar een 'amusing interlude' maar anticipeert de wraak van Odysseus op de vrijers die graag overspel zouden willen plegen met Penelope.

18 Overzichten in Schmitz (2002), Grethlein en Rengakos (eds, 2009) en De Jong (2014).

19 Zimmerman (2000) en Van Mal-Maeder (2001).

het geluk gehad dat een van de commentatoren van de bekende blauwe Cambridge *Ilias*-serie, Mark Edwards, de promotor was van Scott Richardson, en via hem in aanraking kwam met de narratologie en mijn dissertatie (nog maar weer eens over toeval gesproken...). Zoals hij mij ooit vertelde, heeft hij toen vier exemplaren gekocht en aan zijn mede-commentatoren toegestuurd, zodat vooral in de laatste drie delen regelmatig narratologische observaties verschijnen. Ook in het nieuwe Baseler (*Gesammt*-)commentaar op de *Ilias*, geschreven onder leiding van Joachim Latacz, is de narratologie prominent vertegenwoordigd.²⁰

3 Groei

3.1 *Andere genres*

Na een voorspoedig en logisch begin bij epos en roman breidt het arbeidsterrein van de classici-narratologen zich uit, om te beginnen naar andere genres. Een interessante uitdaging zijn de bodeverhalen in de tragedies van Euripides. Volgens Aristoteles horen verhalen niet thuis in drama (*Poetica* 1449b24-27) en dit oordeel, in combinatie met de vaak bedrieglijk simpele vertelstijl van de bodeverhalen, verteld door simpele zielen als herders, zeelui, en dienaren, maakte dat ze van commentatoren niet veel aandacht kregen. Maar als je ze onder het vergrootglas van de narratologie legt, vallen toch verschillende interessante zaken op. Om te beginnen zijn niet alle bodeverhalen hetzelfde. De meeste bodes vertellen volgens hun *experiencing focalization* ofwel *erlebendes Ich*, dat wil zeggen ze verklappen aan het begin de dramatische afloop van hun verhaal ('Pentheus is dood'), maar keren in het verhaal zelf mentaal terug in de tijd en vertellen alles precies zoals ze het op het moment zelf ervaren en vaak niet of verkeerd begrepen. Zo komt de bode van het tweede bodeverhaal in de *Bacchae* er maar heel geleidelijk achter dat 'de vreemdeling' de god Dionysus was. Maar er is ook een handjevol bodeverhalen waar de bode vertelt volgens zijn *narrating focalization* of *erzählendes Ich* en gebruik maakt van zijn achteraf-kennis. Dit gebeurt wanneer hij moet bekennen dat hij mensen heeft laten ontsnappen doordat ze hem om de tuin geleid hebben (bijvoorbeeld Menelaus en Helena in de *Helena*). Dan is het natuurlijk heel opportuun om vanaf het begin op het bedrieglijk gedrag van deze personen te wijzen.²¹

Een tweede genre dat duidelijk heeft geprofiteerd van narratologische aandacht is de historiografie. Is de vraag of narratologie eigenlijk toegepast kan

20 Zie de 'Homerische Poetik in Stichwörtern (P)' in de *Prolegomena* (Latacz (ed.) 2000: 159-171), waarnaar in de afzonderlijke delen constant verwezen wordt.

21 Deze voorbeelden zijn ontleend aan De Jong (1991a).

worden op historiografische teksten voor moderne narratologen nog onderwerp van debat,²² voor antieke teksten lijkt dit minder controversieel. Immers, volgens Quintilianus is historiografie *proxima poetis* ('nauw verwant aan de poëzie') en een soort *carmen solutum* ('proza gedicht'), en daarom goed te benaderen met dezelfde literaire principes als narratieve gedichten. Bovendien is de antieke historiografie sterk beïnvloed door het Homerische epos en maakt volop gebruik van dezelfde literaire kunstgrepen zoals prolepsis en analepsis.

Een vroeg voorbeeld van narratologische benadering van een antieke geschiedschrijver is het artikel uit 1976 van Waldemar Görler over de geleidelijke verandering van de figuur van de verteller in Caesars *De Bello Gallico*. In de eerste boeken is de door Caesar gekozen 'hij'-vorm nog een tamelijk oppervlakkig doorgevoerde maskerade voor wat in feite een 'ik'-verhaal is en de gebeurtenissen worden in de volgorde verteld waarin Caesar ze zelf waarneemt of door informanten erover verneemt. Maar in de latere boeken staat Caesar zich steeds meer de mogelijkheden van een echte externe alwetende verteller van het type Homerus toe en wisselt hij bijvoorbeeld vaak tussen de verschillende locaties van het verhaal.²³

De eerste boeklange narratologische studie van een antieke geschiedschrijver staat op naam van Tim Rood: *Thucydides. Narrative and explanation* uit 1998. Hij maakt hierin op vruchtbare wijze gebruik van vooral de temporele categorieën van Genette's model. Een voorbeeld is het begin van de Siciliaanse expeditie in 6.1-6, waar de verteller eerst aankondigt dat de Atheners tegen Sicilië willen optrekken zonder enige notie van de omvang en inwoners van het eiland, dan zelf een analepsis invoegt waarin hij zijn narratees wèl inlicht over het eiland en tenslotte terugkeert naar zijn hoofdverhaal met de omineuze woorden 'Dit waren dus de Griekse en niet-Griekse volkeren die Sicilië bewoonden en zo groot was het eiland waartegen de Atheners graag ten strijde wilden trekken'.²⁴

Een laatste 'genre' dat ik in dit verband zou willen noemen is dat van de Attische vaaskunst. *Dat* vazen vaak een mythologisch verhaal vertellen is natuurlijk niets nieuws, maar *hoe* ze dat precies doen is onderwerp van veel debat.²⁵ Een archeologe als Ann Steiner gebruikt bij de beantwoording van die vraag, in haar studie met de veelzeggende titel *Reading Greek Vases*, ook concepten uit de verteltheorie, zoals herhaling en perspectief.²⁶

22 Zie vooral Genette (1991) en Cohn (1999).

23 Görler (1976). Voor studies over Caesar als verteller in *Lampas* zie Reijgwart (1991), Kroon (2001) en Adema (2014).

24 Analyse in Rood (1998 : 163-164).

25 Zie bijvoorbeeld Stansbury-O'Donnell (1999) en Giuliani (2003).

26 Steiner (2007). In Nederland doet Geraldine Jurriaans-Helle vergelijkbaar onderzoek, zie bijvoorbeeld haar *Lampas*-artikel uit 1997 en haar op 4 oktober te verdedigen proefschrift *Composition in Athenian Black-figure Vase-painting. The 'Chariot in profile' type scene*.

Het idee om narratologie ook toe te passen op de beeldende kunst is al oud, zoals blijkt uit Roland Barthes' fameuze openingszin van zijn reeds in sectie 1 genoemde programmatische artikel:

Innombrables sont les récits du monde. [...] il est présent dans le mythe, la légende, la fable, le conte, la nouvelle, l'épopée, l'histoire, la tragédie, le drame, la comédie, le pantomime, le tableau peint [...], le vitrail, le cinéma, les comics, le fait divers, la conversation.

Op dit moment zijn narratologen sterk geïnteresseerd in 'transmedialiteit': wat is de relatie tussen het medium en het verhaal? Maakt het verschil of een verhaal in een tekst, een strip, een film, of op een schilderij verteld wordt?²⁷ Dit lijkt me bij uitstek een interessant onderzoeksthema voor de klassieken waar dezelfde verhalen in oneindige variatie in diverse media aan bod komen, en waar het ook loont zich af te vragen of parameters als oraal-geschreven of poëzie-proza de vorm van het verhaal beïnvloeden.

3.2 *Andere disciplines*

Een andere, belangrijke vorm van groei van de narratologie is de combinatie met de taalkunde. Waar de taalkunde zich onder invloed van de Functionele Grammatica meer ging interesseren voor grotere gehelen dan de individuele zin, onderging (een deel van) de narratologie een *linguistic turn*. Vooral de invloedrijke narratologe Monika Fludernik, leerling van Franz Stanzel, legt in haar werk een sterke belangstelling aan de dag voor de talige onderbouw van haar verhaalanalyses, bijvoorbeeld in haar *The Fictions of Language and the Languages of Fiction*.²⁸

In Nederland is er de laatste jaren vooral een vruchtbare kruisbestuiving tussen narratologie en discourse-analysis op gang gekomen, waarvan bundels als *The Language of Literature* het product zijn.²⁹ Narratologen en taalkundigen houden zich vaak met dezelfde onderwerpen bezig, bijvoorbeeld het perspectief van waaruit een verhaal verteld wordt, de structuur van verhalen, en de temporele presentatie van de gebeurtenissen. Door de toenemende specialisatie binnen deze disciplines is het moeilijk voor één persoon om alle ontwikkelingen bij te houden en dus is het simpelweg bijeenbrengen van beoefenaars van beide disciplines in een bundel al een belangrijk winstpunt. Maar taalkundige en narratologische analyses kunnen elkaar ook aanvullen en versterken. Een mooi voorbeeld is een *Lampas*-artikel van Suzanne Adema waarin ze gevallen van indirecte rede in Caesars *De Bello Gallico* behandelt.³⁰

27 Zie bijvoorbeeld Ryan (ed., 2004) en Grishakova en Ryan (eds, 2010).

28 Fludernik (1993).

29 Allan en Buijs (eds, 2007) en Van Gils, De Jong en Kroon (eds, ter perse). De eerste producten van deze kruisbestuiving werden gepubliceerd in *Lampas*: De Jong (2000) en Kroon (2000).

30 Adema (2014).

Indirecte rede is natuurlijk een taalkundig verschijnsel maar narratologen zijn er ook in geïnteresseerd als een vorm van secundaire of ingebedde focalisatie: in indirecte rede wordt in principe weergegeven wat een personage zegt of denkt. De crux is natuurlijk ‘in principe’: omdat het de primaire verteller blijft die de woorden of gedachten van het personage weergeeft, kan hij er meer of minder zijn eigen stempel op drukken, met alle effecten van dien. Een van Adema’s voorbeelden is:

Toen Caesar bericht kreeg dat ze [de Helvetiërs] via onze Provincie (*per provinciam nostram*) een tocht gingen ondernemen, vertrok hij in allerijl uit Rome.
(Caesar, *De Bello Gallico* 1.7)

Door het gebruik van ‘onze Provincie’ drukt de verteller Caesar zijn stempel op de weergave van de indirecte rede van de boodschappers: de Galliërs zullen het gebied zeker niet als ‘de Romeinse provincie’ hebben aangeduid. Door deze geografische aanduiding te gebruiken maakt Caesar aan zijn Romeinse narratees effectief het grote gevaar dat van deze actie van de Galliërs uitgaat duidelijk.³¹

3.3 *Andere vormen van wetenschappelijk discours*

De narratologische studies die ik tot nu toe besproken heb, hebben allemaal de vorm van wetenschappelijke betogen, in artikel- of boekvorm. Maar de narratologie heeft inmiddels ook effect gehad op andere vormen van wetenschappelijk discours. Omdat de *proof in the pudding* zit heb ik in de jaren 90 de stoute schoenen aangetrokken en (in tien jaar tijd, net zo lang als Odysseus’ terugreis...) een narratologisch commentaar op de hele *Odyssee* geschreven.³² Commentaren zijn traditioneel probleem-gericht, heterogeen, en microtekstueel: ze geven antwoord op (veronderstelde) vragen van lezers of door eerdere geleerden opgeworpen problemen, vatten zo veel mogelijk alles samen wat er over de tekst geschreven is, en richten zich op losse woorden. Een narratologisch commentaar, daarentegen, concentreert zich op één aspect van de tekst, de narratieve presentatie, behandelt de hele tekst (en niet alleen de problematische onderdelen ervan), en werkt vooral met grotere lemmata, zoals scènes, speeches, en motieven. Een klein voorbeeld moet hier volstaan:

Toen zou de arme (δύστηνος) Odysseus, in strijd met zijn lot zijn verdronken, als de helderogige Athene hem niet een idee ingegeven had.
(*Odyssee* 5.436-437)³³

31 Een ander voorbeeld in *Lampas* van de combinatie narratologie-taalkunde is Allan, De Jong en De Jonge (2014).

32 De Jong (2001).

33 Eigen vertaling.

De commentator Stanford wijdt geen aandacht aan deze verzen, die ook qua Grieks of anderszins niet problematisch zijn. Maar voor een narratoloog valt hier juist veel te ontdekken: δύστηνος, ‘ongelukkige’, ‘arme’, is een woord dat typisch door personages gebruikt wordt (21x), en alleen hier door de verteller. Geeft het de focalisatie van Athena aan of verlaat de verteller voor even zijn normale afstandelijke stijl en toont hij op dit benarde moment openlijk medelijden met zijn held? Verder is ook het gebruik van de *suspense* vergroten ‘als niet’ vertelvorm het becommentariëren waard. Ik hoop dat ooit iemand een vergelijkbaar narratologisch commentaar op Vergilius’ *Aeneis* gaat maken, een tekst die schreeuwt om (meer) narratologische aandacht. Juist de complexe maar oneindig boeiende vraag naar eventuele *further voices* die de pro-Augustus-boodschap zouden deconstrueren kan met behulp van een subtiel instrument als focalisatie wellicht verder geholpen (maar natuurlijk nooit opgelost) worden.³⁴

Een andere type wetenschappelijke tekst dat een nieuwe impuls gekregen heeft door de narratologie is de literatuurgeschiedenis. Literatuurgeschiedenissen beschrijven traditioneel de ontwikkeling van genres aan de hand van individuele auteurs en hun werken. In de series *Studies in Ancient Greek Narrative* staat de ontwikkeling van narratieve technieken centraal. Leidende vragen hierbij zijn welke narratieve technieken een auteur hanteert, met welk effect op zijn narratees, en of we, het geheel overziend, een soort geschiedenis van die technieken kunnen schetsen. Wat gebeurt er als de positie van verteller niet meer vervuld wordt door een door de Muzen geholpen epische verteller als Homerus maar door een zich op zijn eigen ogen, oren en gezonde verstand baserende historiografische verteller als Herodotus? Werkt een interne prolepsis van het type ‘hij wist niet dat X zou gebeuren’ in een fictionele roman anders dan in een episch of historisch verhaal? Wat betekent het als bij de beschrijving van het paleis van Aeetes in Apollonius Rhodius’ *Argonautica*, een evidente intertekstuele bewerking van het paleis van Alcinous in de *Odyssee*, de focaliserende Argonauten niet op de drempel blijven staan, zoals Odysseus, maar het paleis betreden en daar al snel ... Medea aantreffen?³⁵

4 Grenzen

Mijn verhaal over de late opkomst van de narratologie binnen de klassieken heeft tot nu toe een *happy ending*, of eigenlijk helemaal geen eind, want de ontwikkeling is nog steeds gaande. Zo is het bijvoorbeeld verheugend om te zien

34 Een eerste proeve in Fowler (1990).

35 *Argonautica* 3.214-248 en *Odyssee* 7.81-134. Op dit moment zijn er vier delen verschenen, De Jong, Nünlist en Bowie (eds, 2004), De Jong en Nünlist (eds, 2007), De Jong (ed., 2012), Van Emde Boas en De Temmerman (eds, 2017), en zit een vijfde deel (over speech) in de planning, met onder andere Mathieu de Bakker als redacteur.

dat narratologische concepten hun intrede in het onderwijs hebben gedaan, en recente artikelen van Adema in *Lampas* geven een goed voorbeeld van de potentie hiervan.³⁶ Een andere spannende ontwikkeling is het comparatistische gebruik van de narratologie: kan de analyse van verteltechnieken helpen om de plaats van de Griekse literatuur binnen wat wel de Mediterrane *koinē* wordt genoemd (de Sumerisch-Babylonische, Egyptische en Hebreeuwse literatuur) te bepalen? Zijn verteltechnieken universeel of cultuurbepaald?³⁷

Maar zoals altijd heeft elk voordeel zijn nadeel, en in dit geval heeft het grote succes van de narratologie geleid tot een naar mijn smaak op sommige punten te grote expansie. Werd een verhaal traditioneel gedefinieerd als een tekst waarin *een verteller* een serie gebeurtenissen presenteert, op een gegeven moment is men narrativiteit gelijk gaan stellen met *experientiality* en worden *alle* teksten waarin iemand iets meemaakt als narratief beschouwd.³⁸

Zo is men narratologie ook gaan toepassen op drama, een stap die zowel door classici als narratologen gezet is.³⁹ Nu lijkt het feit dat ook drama een plot en allerlei temporele omzettingen zoals vertraging en versnelling, herhaling, en omkering van de chronologische volgorde kent, dit type tekst dicht bij een verhalende tekst te brengen. Maar naar mijn smaak (en ook die van een drama-specialist als Manfred Pfister) is nu juist de aan- of afwezigheid van een verteller als medium *tussen* gebeurtenissen en recipiënt cruciaal.⁴⁰ De zeer uitvoerige theorie van Pfister bevat alle noodzakelijke elementen om de presentatie van een dramatische tekst mee te doorgronden en te beschrijven en ik zie dan ook geen enkele reden om hiervoor de narratologie (oneigenlijk) te gebruiken. Verhalen die in een drama zijn *ingebed*, zoals het in sectie 2 al genoemde bodeverhaal of de narratieve prologen van Euripides of narratieve koorliederen, komen natuurlijk wèl in aanmerking voor een narratologische analyse.

Langs dezelfde lijnen redenerend ben ik er ook niet van overtuigd dat we lyriek narratologisch moeten analyseren,⁴¹ tenzij het natuurlijk evident narratieve lyriek is (zoals sommige gedichten van Bacchylides, Catullus of Horatius) of een in een lyrisch gedicht ingebed verhaal (zoals de mythe in Pindarus' oden).⁴² Natuurlijk zijn er twijfelgevallen, gedichten waarvan het lastig vast te stellen is of ze nu argumentatief of narratief zijn, en ook hier kan, denk ik, de taalkunde met haar verfijnde onderscheid in teksttypen en de daarbij behorende linguïstische kenmerken van nut zijn.

36 Adema (2015; 2017).

37 Vooreennarratologische vergelijking tussen Gilgamesh en Homerus zie bijvoorbeeld mijn *Lampas*-artikel uit 2009. In het voorjaar van 2017 is er een workshop in Wenen aan dit onderwerp gewijd.

38 Voortrekker in deze is bijvoorbeeld Herman (2009).

39 Zie (classici) Markantonatos (2002), (narratologen) Jahn (2001) en Nünning en Sommer (2008).

40 Zie Pfister (1977).

41 Zoals bijvoorbeeld voorgesteld door Hühn en Kiefer (2005).

42 Voor een voorbeeld in *Lampas*, zie De Jong (1991b).

Naar mijn stellige overtuiging moeten narratologen stevig bij hun narratieve leest blijven. Daar is nog meer dan genoeg te ontdekken en juist de klassieke literatuur is op narratief gebied een fantastische goudmijn waar onderzoekers en leraren naar hartenlust in kunnen delven. Ik heb er alle vertrouwen in dat *Lampas* daarbij als belangrijk doorgeefluik zal blijven fungeren, zoals het dat de afgelopen vijftig jaar met zo veel succes heeft gedaan.

GLTC, Universiteit van Amsterdam
Turfdragsterpad 9
1012 XT Amsterdam
i.j.f.dejong@uva.nl

Bibliografie

- Adema, S. 2014. 'De Defectione Haedurorum. Caesars crisiscommunicatie', *Lampas* 47, 83-99.
- Adema, S. 2015. 'De spanningsboog. Een oefening in verteltechnische analyse op basis van een tweetalige tekstweergave', *Lampas* 48, 238-249.
- Adema, S. 2017. 'Geef leerlingen ruimte om de *Aeneis* te interpreteren', *Lampas* 50, 96-114.
- Allan, R.J. en M. Buijs (eds). 2007. *The Language of Literature. Linguistic approaches to classical texts*, Leiden.
- Allan, R.J., I.J.F. de Jong en C. de Jonge. 2014. 'Homerus' Narratieve Stijl: *Enargeia* en *Immersion*', *Lampas* 47, 202-223.
- Austin, R.G. 1955. *P. Vergili Maronis Aeneidos Liber quartus*, Oxford.
- Bal, M. [1985] 1997. *Narratology. Introduction to the theory of narrative*, Toronto.
- Barthes, R. 1966. 'Introduction à l'analyse structurale des récits', *Communications* 8, 1-27.
- Booth, W.C. 1961. *The Rhetoric of Fiction*, Chicago.
- Cohn, D. 1999. *The Distinction of Fiction*, Baltimore.
- D'Hane-Scheltema, M. 2000. *Vergilius. Het verhaal van Aeneas*, Amsterdam.
- Emde Boas, E. van, en K. de Temmerman (eds). 2017. *Character in Ancient Greek Literature*. Studies in Ancient Greek Narrative 4, Leiden.
- Fludernik, M. 1993. *The Fictions of Language and the Languages of Fiction. The linguistic representation of speech and consciousness*, Londen/New York.
- Fowler, D.P. 1990. 'Deviant Focalisation in Vergil's *Aeneid*', *Proceedings of the Cambridge Philological Society* 36, 42-63.
- Fränkel, H. [1921] 1977. *Die Homerischen Gleichnisse*, Göttingen.
- Fuhrmann, M. 1969. *Die Antike und ihr Vermittler. Bemerkungen zur gegenwärtigen situation der klassischen Philologie*, Konstanz.
- Fusillo, M. 1985. *Il tempo nelle Argonautiche. Un analisi del racconto in Apollonio Rodio*, Rome.
- Genette, G. 1972. 'Discours du récit', in *Figures* 3, Parijs, 71-273 (Engelse vertaling: *Narrative Discourse. An essay in method*, Ithaca NY, 1980).
- Genette, G. 1991. *Fiction et diction*, Parijs.
- Giuliani, L. 2003. *Bild und Mythos. Geschichte der Bilderzählung in der griechischen Kunst*, München.
- Gils, L. van, I.J.F. de Jong en C.H.M. Kroon (eds). ter perse. *Textual Strategies in Ancient War Narrative*, Leiden.
- Görler, W. 1976. 'Die Veränderung des Erzählerstandpunktes in Caesars *Bellum Gallicum*', *Poetica* 8, 95-119.
- Grethlein, J. en A. Rengakos (eds). 2009. *Narratology and Interpretation. The content of narrative form in ancient literature*, Berlijn.

- Grishakova, M. en M.-L. Ryan (eds). 2010. *Intermediality and Storytelling*, Berlijn.
- Herman, D. 2009. *Basic Elements of Narrative*, Londen.
- Hühn, P. en J. Kiefer. 2005. *Narratologia. The narratological analysis of lyric poetry. Studies in English poetry from the 16th to the 20th century*, Berlijn.
- Jahn, M. 2001. 'Narrative Voice and Agency in Drama. Aspects of a narratology of drama', *New Literary History* 32, 659-679.
- Jong, I.J.F. de. [1987] 2004. *Narrators and Focalizers. The presentation of the story in the Iliad*, Londen.
- Jong, I.J.F. de. 1991a. *Narrative in Drama. The art of the Euripidean messenger-speech*, Leiden.
- Jong, I.J.F. de. 1991b. 'Tijdsaspecten in Pindarus' *Pythische vier*', *Lampas* 24, 199-210.
- Jong, I.J.F. de. 2000. 'Narratieve teksten en narratieve situaties', *Lampas* 32, 189-210.
- Jong, I.J.F. de. 2001. *A Narratological Commentary on the Odyssey*, Cambridge.
- Jong, I.J.F. de. 2009. 'Homerus en het Gilgamesh-epos. Een poëtische vergelijking', *Lampas* 42, 93-110.
- Jong, I.J.F. de. 2014. *Narratology and Classics. A practical guide*, Oxford.
- Jong, I.J.F. de, R. Nünlist en A. Bowie (eds). 2004. *Narrators, Narratees, and Narratives in Ancient Greek Literature. Studies in Ancient Greek Narrative* 1, Leiden.
- Jong, I.J.F. de, en R. Nünlist (eds). 2007. *Time in Ancient Greek Literature. Studies in Ancient Greek Narrative* 2, Leiden.
- Jong, I.J.F. de (ed.). 2012. *Space in Ancient Greek Literature. Studies in Ancient Greek Narrative* 3, Leiden.
- Jurriaans-Helle, G. 1997. 'Het ontleden van Griekse vaasschilderingen', *Lampas* 30, 285-296.
- Kassies, W. 1996. *Apollonius van Rhodos. De tocht van de Argonauten*, Amsterdam.
- Kroon, C.H.M. 2000. 'Het ene verhaal is het andere niet. Een taalkundige kijk op teksttype in de Latijnse literatuur', *Lampas* 33, 211-234.
- Kroon, C.H.M. 2001. 'Communiceren in een dode taal. Of: Hoe Caesar geschiedenis schreef', *Lampas* 34, 220-241.
- Latacz, J. (ed.). 2000. *Homers Ilias. Prolegomena*, München/Leipzig (Engelse vertaling: A. Bierl en J. Latacz (eds), *Homer's Iliad. The Basel Commentary. Prolegomena*, Berlijn/Boston, 2015).
- Maatje, F. 1970. *Literatuurwetenschap, grondslagen van een theorie van het literaire werk*, Utrecht.
- Mal-Maeder, D. van. 2001. *Groningen Commentaries on Apuleius. Apuleius Madaurensis Metamorphoses Livre 2, Texte, Introduction et Commentaire*, Groningen.
- Markantonatos, A. 2002. *Tragic Narrative. A narratological study of Sophocles' Oedipus at Colonus*, Berlijn.
- Nünlist, R. 2009. *The Ancient Critic at Work. Terms and concepts of literary criticism in Greek scholia*, Cambridge.
- Nünning, A. en R. Sommer. 2008. 'Diegetic and Mimetic Narrativity. Some further steps towards a transgeneric narratology of drama', in J. Pier en J.A.G. Landa (eds), *Theorizing Narrativity*, Berlijn, 329-352.
- Paardt, R.Th. van der. 1978. 'Various Aspects of Narrative Technique in Apuleius' *Metamorphoses*', in B.L. Hijmans en R.Th. van der Paardt (eds), *Aspects of Apuleius' Golden Ass*, Groningen, 75-94.
- Pfister, M. 1977. *Das Drama. Theorie und Analyse*, München (Engelse vertaling: *The Theory and Analysis of Drama*, Cambridge, 1988).
- Reijgwart, E.J. 1991. 'De "vreemde" verteller van Caesars *Commentarii*?', *Lampas* 24, 211-224.
- Richardson, S. 1990. *The Homeric Narrator*, Nashville.
- Rood, T. 1998. *Thucydides. Narrative and explanation*, Oxford.
- Roy van Zuydewijn, H.J. de. 1980. *Homerus. Ilias, de wrok van Achilles*, Den Haag.
- Roy van Zuydewijn, H.J. de. 1992. *Homerus. Odyssee, de terugkeer van Odysseus*, Amsterdam.
- Ryan, M.L. (ed.). 2004. *Narrative Across Media. The languages of storytelling*, Lincoln.
- Schmitz, T. 2002. *Moderne Literaturtheorie und antike Texte. Eine Einführung*, Darmstadt (Engelse vertaling: *Modern Literary Theory and Ancient Texts. An introduction*, Malden MA, 2007).
- Schrijvers, P.H. 1971. 'Inleiding in de theorie en praktijk van de verteltechniek. Vergilius' *Aeneis* 1 en 4', *Lampas* 4, 189-210.
- Segal, C.P. 1968. 'Ancient Texts and Modern Literary Criticism', *Arethusa* 1, 1-25.
- Stanford, W.B. 1959². *The Odyssey of Homer* 1, Londen.

- Stansbury-O'Donnell, M. 1999. *Pictorial Narrative in Ancient Greek Art*, Cambridge.
- Stanzel, F. 1955. *Die typischen Erzählsituationen im Roman. Dargestellt an 'Tom Jones', 'Moby Dick', 'The Ambassadors', 'Ulysses' u.a.*, Wenen.
- Stanzel, F. 1979. *Theorie des Erzählens*, Göttingen (Engelse vertaling: *A Theory of Narrative*, Cambridge/New York, 1984).
- Steiner, A. 2007. *Reading Greek Vases*, Cambridge.
- Winkler, J.J. 1985. *Auctor et Actor. A narratological reading of Apuleius' The Golden Ass*, Berkeley/Los Angeles/Oxford.
- Zimmerman, M. 2000. *Groningen Commentaries on Apuleius, Apuleius Madaurensis Metamorphoses Book 10, Text, Introduction and Commentary*, Groningen.

Auteursinstructies *Lampas. Tijdschrift voor classici*

1 Inzending kopij

Zend uw kopij per e-mail naar: lampas@verloren.nl

2 Omvang

Een artikel in *Lampas* bevat maximaal 7.500 woorden inclusief voetnoten en bibliografie.

3 Stijl en opmaak

Houd de opmaak zo eenvoudig mogelijk. Gebruik geen afkortingen. Een heldere structuur wordt op prijs gesteld (lieft met tussenkopjes).

4 Citaten van en verwijzingen naar Griekse en Latijnse teksten

Geef Griekse eigennamen in Latijnse vorm (Aeschylus, Thucydides). Vertaal Griekse en Latijnse citaten. Plaats vertalingen tussen enkelvoudige aanhalingstekens. Cursiveer Latijnse citaten. Zet langere citaten (meer dan 20 woorden) als bloktekst: ingesprongen en door witregels van de hoofdtekst gescheiden. Gebruik in verwijzingen alleen Arabische cijfers (1, 2, 3).

5 Citaten van en verwijzingen naar secundaire literatuur

Verwijs naar secundaire literatuur volgens het auteur (jaartal: pagina)-systeem. Bijvoorbeeld: 'Feeney (2007: 92-96) stelt dat ...'; 'vergelijk Slings (1997: 107 n. 17)'. Zet lange citaten (meer dan 20 woorden) als bloktekst (zie boven), korte citaten tussen enkele aanhalingstekens.

6 Bibliografie

De literatuurlijst bevat uitsluitend de in uw artikel genoemde auteurs. Geen afkortingen. Opmaak:

Artikel in bundel:

Slings, S.R. 1997. 'Figures of Speech and their Lookalikes. Two Further Exercises in the Pragmatics of the Greek Sentence', in E.J. Bakker (ed.), *Grammar as Interpretation. Greek Literature in its Linguistic Context*, Amsterdam, 169-214.

Artikel in tijdschrift:

Hemelrijk, E.A. 2007. 'Local Empresses. Priestesses of the Imperial Cult in the Cities of the Latin West', *Phoenix* 61, 318-349.

Boek:

Jong, I.J.F. de. 2001. *A Narratological Commentary on the Odyssey*, Cambridge.

7 Samenvatting, correspondentieadres en auteursinformatie

Bij uw artikel levert u (1) een Engelstalige samenvatting (maximaal 200 woorden), (2) uw correspondentieadres (post en e-mail) en (3) een beknopte biografie (functie, affiliatie, onderzoeksgebied en publicaties, maximaal 70 woorden).

8 Illustraties

De redactie stelt illustraties (met bijschriften en bronvermeldingen) op prijs. Deze worden geplaatst indien van voldoende grootte en kwaliteit; uitgangspunt is een resolutie van 300 dpi bij een formaat van 10x15 cm. Bij vragen kunt u contact opnemen met de redactiesecretaris.

Lampas werd vijftig jaar geleden opgericht. Directe aanleiding was de invoering van de Mammoetwet. Met een tijdschrift ‘voor alle Nederlandse classici’ wilde de redactie vwo-docenten ondersteunen bij het ontwikkelen van nieuwe vormen van onderwijs waarin de ‘onverminderde relevantie van de antieke beschaving voor de moderne tijd’ centraal zou staan. *Lampas* wilde traditionele grenzen tussen disciplines en tussen universiteit en middelbaar onderwijs doorbreken, moderne wetenschappelijke inzichten op het gebied van taal- en letterkunde toetsen aan klassiek materiaal en daarnaast ook aandacht geven aan het *Nachleben der Antike*.

In hoeverre zijn deze ambitieuze doelstellingen gerealiseerd? In dit themanummer staan classici uit verschillende disciplines stil bij de vraag wat er sinds 1968 is veranderd in het Nederlandse klassieke landschap en hoe dat in *Lampas* tot uiting is gekomen. Daarnaast spreken ze ook hun wensen en verwachtingen uit voor de komende jaargangen. Zo kijken wij, net als Janus, terug op de afgelopen vijftig jaar, maar ook vooruit naar een volgende halve eeuw klassieke vernieuwing.

